

Talabalik davrida shaxsning psixologik portreti

Inamov Nozimjon Nasifxonovich

Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalik davri shaxs rivojlanishining muhim bosqichi sifatida tahlil qilinadi. Talabalarning intellektual, ijtimoiy, emotsional va ma'naviy rivojlanish jihatlari ko'rib chiqilib, pedagogik jarayonda ushbu xususiyatlarni hisobga olish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: talabalik davri, psixologik xususiyatlar, pedagogik xususiyatlar, intellektual rivojlanish, ijtimoiy xulq-atvor.

Kirish

Talabalik davri inson hayotida intellektual va ijtimoiy rivojlanishning eng faol bosqichidir. Bu davrda shaxs nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallaydi, balki ilmiy tafakkurni rivojlantiradi, dunyoqarashini kengaytiradi va hayotiy pozitsiyasini shakllantira boshlaydi. Talaba mustaqil fikrlashni, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishni, ijtimoiy muhitga moslashishni o'rganadi. Bu davr shaxsning kasbiy tayyorgarligi, ma'naviy qarashlari va ijtimoiy faoliyatga bo'lgan munosabatini belgilab beradi. Talaba o'zining ijtimoiy mavqeini anglaydi, jamoada o'z o'rnini topishga intiladi, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shu jarayonda uning mas'uliyatlilik, tashabbuskorlik, yetakchilik kabi sifatleri shakllanadi. Talabalar psixologik va pedagogik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish nafaqat ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda, balki kelajakda ijtimoiy hayotga moslashgan, barkamol shaxsni tarbiyalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Talabalik davrida shaxsiylikning shakllanishi insonning psixologik rivojlanishida hal qiluvchi bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda yoshlar o'z shaxsiy "men"ini chuqur anglashga, jamiyatda tutgan o'rnini va rolini aniqlashga intiladilar. "Men kimman?", "Kelajakda qanday inson bo'laman?", "Qaysi kasbni

egallayman?”, “Qanday qadriyatlarga amal qilaman?” kabi savollar talabaning ichki dunyosida keskin dolzarb bo‘lib, uning o‘zini o‘zi izlash jarayonini ifodalaydi.

Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasida (1968) ushbu davr “identifikatsiya inqirozi” deb ta’riflanadi. Bu bosqichda shaxs o‘zini jamiyatda mavjud bo‘lgan ijtimoiy rollar bilan solishtiradi, turli hayotiy tajribalarni sinab ko‘radi va asta-sekin o‘zini anglaydi. Agar talaba bu davrni muvaffaqiyatli yenga olsa, unda mustahkam “men-konsepsiyasi” shakllanadi, shaxsiy qarashlar, kasbiy yo‘nalish va ijtimoiy pozitsiya aniq belgilanadi. Aks holda, shaxs identifikatsiya inqiroziga duch kelib, o‘zini jamiyatda aniqlashda qiyinchiliklarga uchrashi mumkin.

Shaxsiylik shakllanishida bir qator omillar ta’sir ko‘rsatadi: oilaviy muhit, o‘quv jarayoni, do‘stlar davrasi, ijtimoiy muhit va pedagogik ta’sir. Maxmudova (2022)ning tadqiqotlariga ko‘ra, talabalik yoshi shaxsning shaxsiy o‘zligini anglash, ijtimoiy mavqeini belgilash va ma’naviy qadriyatlarini shakllantirish uchun qulay davrdir. Toshpo‘latova (2023) esa bu jarayonni shaxsiy va kasbiy o‘zini topish jarayoni sifatida baholaydi.

Shaxsiylik shakllanishi jarayonida talabalar o‘z hayotiy yo‘lini tanlaydi, mustaqil qaror qabul qilishni o‘rganadi, mas’uliyat sezimini rivojlantiradi. Shu bilan birga, turli ichki qarama-qarshiliklar, shubhalar, noaniqliklar ham kuzatiladi. Bu holatlarning barchasi shaxsning o‘sishi va yetuklashuvi uchun tabiiy bosqich hisoblanadi. Shunday qilib, talabalik davridagi shaxsiylik shakllanishi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lsa-da, kelajakda yetuk, ijtimoiy faol, mustaqil fikrlovchi shaxsni yuzaga keltiruvchi poydevor sifatida namoyon bo‘ladi. Talabalik davri inson tafakkuri, bilish jarayonlari va kognitiv salohiyatining eng yuqori darajada rivojlanadigan bosqichi sanaladi. Bu davrda shaxsning bilim olishga bo‘lgan ehtiyoji, yangilikka qiziqishi va ilmiy izlanishga intilishi kuchayadi. Vygotskiy (1982) talabalik yoshini “ijodiy tafakkur va abstrakt fikrlashning eng faol pallasi” sifatida ta’riflab, aynan shu davrda nazariy bilimlarni o‘zlashtirish va ularni amaliyotda qo‘llash imkoniyatlari keskin kengayishini alohida ta’kidlagan. Talabalar o‘zlashtirayotgan bilimlarni chuqur tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish, nazariy va amaliy jihatdan qo‘llashga qodir bo‘ladilar. Bu jarayonda tanqidiy fikrlash, ijodiy

yondashuv, mantiqiy tahlil qilish qobiliyatlari shakllanadi. Shuningdek, ilmiy-texnik taraqqiyot, raqamli ta'lim vositalari va axborot texnologiyalari ham talabalarning intellektual rivojlanishini tezlashtiruvchi omillardan biri sifatida maydonga chiqmoqda.

Maxmudova (2022) o'z tadqiqotlarida talabalarda intellektual salohiyatning o'sishi nafaqat nazariy bilimlar, balki mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va analitik tahlil ko'nikmalarining shakllanishida ham namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Toshpo'latova (2023) esa talabalar o'quv jarayonida muammoli vaziyatlarni hal qilish orqali intellektual faollikka erishishini ta'kidlaydi. Talabalik davrida ilmiy izlanishga qiziqish ortadi, yangi g'oya va nazariyalarni sinab ko'rishga intilish kuchayadi. Bu jarayon ko'pincha mustaqil ilmiy izlanishlar, kurs ishlari, bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash orqali ro'yobga chiqadi. Shu sababli talabalik yoshi insonning ilmiy dunyoqarashini kengaytiradigan, ijodiy va tanqidiy fikrlashni shakllantiradigan davr sifatida ahamiyat kasb etadi. Ayni paytda, intellektual rivojlanishning muvaffaqiyatli kechishi uchun pedagogik jarayonning to'g'ri tashkil etilishi, ta'lim motivatsiyasining yuqori bo'lishi va mustaqil bilim olish ko'nikmalarining shakllanganligi katta ahamiyatga ega. Shunday qilib, talabalik davri nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki shaxsning intellektual salohiyatini keng qamrovli rivojlantirish uchun eng muhim hayotiy bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda hissiyotlarning beqarorligi, orzu-intilishlarning kuchliligi kuzatiladi. Bir tomondan, talabalar romantik kayfiyat, yuqori orzular va kuchli his-tuyg'ular bilan yashaydi, ikkinchi tomondan esa irodaviy sifatlarni shakllantirish zarurati tug'iladi. Anan'ev (2001) ta'kidlaganidek, talabalik yoshi shaxsning irodaviy barqarorligini shakllantirish uchun eng muhim davrdir. Talabalar bu jarayonda sabr-toqat, qat'iyat, o'zini boshqara olish, mas'uliyatni his qilish kabi fazilatlarni o'zlashtiradi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy va shaxsiy muvaffaqiyatlari uchun tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Talabalik davrida shaxs jamiyat hayotiga faol kirib boradi, turli jamoat ishlari va tashkilotlarda ishtirok etadi. Bu jarayon ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, shaxsiy mas'uliyatni oshiradi va jamiyatdagi faol pozitsiyani shakllantiradi. G'oziev (2004) fikricha, talabalar jamoa faoliyatida ishtirok etish orqali ijtimoiy tajribani egallaydi,

o'z shaxsiy rolini topadi va ijtimoiy mas'uliyatni his qila boshlaydi. Maxmudova va hamkorlari (2022) ham talabalarning o'quv jamoalarida faol qatnashishi ularning shaxsiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishida muhim omil ekanini ta'kidlagan. Shunday qilib, talabalik davri inson hayotida shaxsiy, intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishning muhim bosqichi bo'lib, bu jarayonlarning uyg'unligi shaxsning kelajakdagi barkamolligini belgilaydi.

Xulosa

Talabalik davri shaxsning intellektual, ijtimoiy, emotsional va ma'naviy rivojlanishi uchun eng qulay davr hisoblanadi. Bu davrda inson hayotiy tajribani boyitadi, mustaqil fikrlashni o'rganadi, shaxsiy qarash va qadriyatlarini shakllantiradi. Talaba nafaqat bilim oluvchi sifatida, balki jamiyatning faol a'zosi, kelajakdagi mutaxassis va yetuk inson sifatida ham shakllanadi. Ushbu xususiyatlarni chuqur o'rganish va pedagogik jarayonda hisobga olish ta'lim sifatini oshirishga, talabalarda mustaqil bilim olish, ijodkorlik, mas'uliyatlilik va tashabbuskorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, talabalarni ijtimoiy muhitga moslashuvchan, muloqotga kirisha oladigan, muammolarni hal etishda faol ishtirok etadigan shaxs sifatida tarbiyalash imkonini beradi. Talabalik davrini to'g'ri tashkil etish va pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash barkamol shaxsni voyaga yetkazishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Р /на Д.: Феникс, 1997. – С. 736.
"Экономика и социум" №2(105) 2023 www.iupr.ru 268
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: уч. для студентов по пед. и психол. направ. и спец. – М.: Логос, 2000. – С. 384.
3. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста / Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы / Под ред. Б.Г. Ананьева, Н.В. Кузьминой. – Вып. 2. – Л.: ЛГУ, 1974. – С. 3-15.

4. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. / Под ред. А.М. Матюшкина. – М.: Педагогика, 1982-1984. – Т. 3. – С. 673.
5. Никитин В.А. Начало социальной педагогики: уч. пос. – М.: Флинта, 1999. – С. 72.
6. Павлова Л.Н. Содержание и организация самообразовательной деятельности по формированию субъективной активности студентов: Автореф. дис....канд.пед.наук. – Красноярск, 2000. – С. 19.
7. Калмыкова З.И. Психологические принципы развивающего обучения — М.: Знание, 1979. – С. 48.
8. Xodjayev U. Pedagogik psixologiya. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2019.
9. Karimova V.M. Yosh davrlari psixologiyasi. Toshkent. 2018.
10. Erikson E. Shaxsiyatni rivojlantirish nazariyasi. Nyu-York. 1996.